МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

РОБОЧА ПРОГРАМАНАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія держави і права країн Західної Європи
(назва навчальної дисципліни)

Освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 03 Гуманітарні науки
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 032Історія та археологія
(код і назва спеціальності)

освітня програма Історія та археологія: історія. Європейські студії
(код і назва спеціальності)

тип дисципліни обов’язкова
(обов’язкова / вибіркова / факультативна)

Ізмаїл – 2017

ПОГОДЖЕНО:
Гарант освітньо-професійної програми

_____ В.В. Дроздов
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:
кафедрою української і всесвітньої історії та культури
протокол № 1 від 30.08.2017 р.

Завідувач кафедри _____ В.Г. Церковна
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:
Голова науково-методичної ради факультету української філології та соціальних наук

_____ І.Б. Циганок
(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми: викл. кафедри української і всесвітньої історії Михайлов О.І.

Рецензенти програми: доц. кафедри української і всесвітньої історії Дроздов В.В.

© Михайлов О.І., 2017
© ІДГУ, 2017

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	***Заочна***
Кількість кредитів: 3	*Лекції*:	
	20	
Модулів: 1	*Практичні заняття*:	
Загальна кількість годин: 90		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 3	*Лабораторні заняття:*	
Семестр: 6	*Семінарські заняття*:	
	16	
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 3 - самостійна робота: 5	*Консультації:*	
	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік		
Мова навчання: українська	*Самостійна робота:*	
	54	

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни – загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права окремих країн Західної Європи у конкретно-історичних умовах їх розвитку в хронологічній послідовності.

Метою вивчення дисципліни є: опанування студентами інструментарієм науки історії держави і права країн Західної Європи, вивчення конкретних державних інструментів та систем права, розкриття основних закономірностей процесу державно-правового розвитку, починаючи з часів виникнення держави і права в античній цивілізації і закінчуючи політичними і правовими структурами сучасності.

Передумови для вивчення дисципліни: «Новітня історія країн Західної Європи».

Міждисциплінарні зв'язки. «Історія держави і права країн Західної Європи» перебуває в тісному зв'язку з такими дисциплінами як: «Історія західної цивілізації», «Новітня історія країн Західної Європи», «Історія античної цивілізації», «Історія середніх віків», «Історія європейської інтеграції», «Інституційно-правові основи Європейського Союзу».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Історія та археологія: історія. Європейські студії».

Інформація про компетентності та відповідні їм програмні результати навчання за дисципліною

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр програмних результатів	Програмні результати навчання
Загальні компетентності (ЗК)			
ЗК1.	Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.	ПРН 9.	З'ясовувати взаємозв'язок між історичними подіями, явищами, процесами та демонструвати змістовні думки, обґрунтовані положення і висновки про них.
ЗК 2.	Здатність робити смислові узагальнення та висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби й вразливі місця, суперечності та неповноту аргументації.		
ЗК 3.	Готовність до пізнання нового і неперервного навчання, до опанування нових знань та стратегій/способів мислення.	ПРН 2.	Запам'ятовувати та відтворювати найважливіші факти, події та процеси історичного минулого українського народу і людства загалом.
ЗК 4.	Здатність раціонально організовувати власну діяльність та ефективно використовувати час.		
ЗК 5.	Здатність бути критичним і самокритичним.		
ЗК 6.	Здатність відрізняти суб'єктивні, спонтанні складові суджень від об'єктивних і аргументованих, вміти надавати перевагу останнім.	ПРН 7.	Розуміти відмінності в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах.
ЗК 7.	Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях, використовувати ввічливі форми звернення до опонента, концентруватися на значущих складових судження, не переходячи на особистості.		
ЗК 8.	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, навички публічного мовлення, здатність ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації.		
ЗК 10.	Навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури.	ПРН 1.	Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, категоріальний апарат з історії та археології.

	Дотримання стандартів академічного оформлення тексту.		
ЗК 12.	Увага і толерантність до іншої (й інакшої) думки, здатність аналізувати її зміст та структуру в процесі спілкування та адекватно на неї реагувати.	ПРН 20	Пояснювати важливість демократичних цінностей, вироблених у процесі історичного розвитку.
ЗК 13.	Здатність працювати в колективі та самостійно, виявляти ініціативу, уникати некритичного слідування авторитетам.		
ЗК 14.	Здатність життєво й фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі й цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням і обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства.		
ЗК 15.	Здатність розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі фахової спеціалізації, завдяки чому відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, сприяючи позитивному розв’язанню нагальних проблем.		
Фахові компетентності (ФК)			
ФК 1.	Здатність володіти знаннями, орієнтуватися в методології вивчення світової та вітчизняної історії від давніх цивілізацій до сучасності.	ПРН 5.	Визначати основні тенденції історичного розвитку в конкретні історичні періоди.
ФК 2.	Критичне усвідомлення взаємозв’язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності.	ПРН 3.	Знати та відтворювати наукову хронологію, періодизацію і характеристики основних етапів вітчизняної та всесвітньої історії.

ФК 5.	Здатність опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси.	ПРН 4.	Критично осмислювати інформацію з різноманітних джерел (археологічні артефакти, архівні документи, усні свідчення, музейні експонати, періодика, наукові праці тощо).
ФК 10.	Здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.		
ФК 15.	Здатність володіти знаннями з історії європейської інтеграції та Європейського Союзу як етапу сучасної європейської історії в порівняльній перспективі.	ПРН 6	Демонструвати знання етапів та особливостей європейської інтеграції, її впливу на політичний та соціокультурний розвиток європейських країн, розуміти значення євроінтеграційних процесів для сучасного розвитку української держави та суспільства.
ФК 16.	Здатність критично усвідомлювати взаємозв'язок між сучасною ситуацією в європейському співтоваристві та процесами минулого.		

Матриця відповідності компетентностей результатам навчання за дисципліною

Шифр компетентності	**Результати навчання**			
	Знання	**Уміння**	**Комунікація**	**Автономність та відповідальність**
ЗК1.		ПРН 9.		
ЗК 2.				
ЗК 3.	ПРН 2.			
ЗК 4.				
ЗК 5.				
ЗК 6.	ПРН 7.			
ЗК 7.				
ЗК 8.				
ЗК 10.	ПРН 1.			
ЗК 12.		ПРН 20		
ЗК 13.				
ЗК 14.				
ЗК 15.				
ФК 1.	ПРН 5.			
ФК 2.	ПРН 3.			
ФК 5.	ПРН 4.			
ФК 10.				
ФК 15.	ПРН 6			

ФК 16.				

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Тема 1: Держава і право Стародавньої Греції	4	2	2				6
2.	Тема 2: Етапи розвитку держави і права Стародавнього Риму	4	2	2				6
3.	Тема 3: Характеристика держави та права в епоху середньовіччя	4	2	2				6
4.	Тема 4: Становлення та розвиток буржуазної держави і права. Англія та Франція	4	2	2				6
5.	Тема 5: Становище держави та права Німеччини в нові часи	4	2	2				6
6.	Тема 6: Держава та право в Італії та Іспанії в нові часи	2	2					6
7.	Тема 7: Основні засади розвитку права та державних утворень у першій половині XX ст.	4	2	2				6
8.	Тема 8: Вплив Другої Світової Війни на зміни світового права та державних утворень	4	2	2				6
9.	Тема 9: Розвиток держави і права країн Західної Європи в другій половині XX – на початку XXI ст.	6	4	2				6
	Разом:	36	20	16				54

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1: Держава і право стародавньої Греції. Афінська рабовласницька держва, її суспільний та державний лад, характерні риси права. Афінська нормативно-правова база: Солон та його законодавство. Реформи Клісфена. Суспільний та державний лад Стародавньої Спарти: правителі, народні збори, стани населення). Правова система Спарти: адміністративні сімейні виховні норми, закони Лікурга. Держава та право Македонської держави (період еллінізму).

Тема 2: Етапи розвитку держава і право Стародавнього Риму. Держава та право в Стародавньому Римі в царський період (державний устрій, правова система, рабство). Виникнення сенату, головних станів: патриціїв та плебеїв Особливості державного розвитку та правової свідомості в Римі періоду республіки. Закони 12 таблиць. Боротьба за рівність: плебеїв та патриціїв. Розвиток станів. Правова та державна система в Римській імперії. Держава та

право у Візантії (Східній Римський імперії). Кодифікація римського права Юстиніаном.

Тема 3: Характеристика держави та права в епоху середньовіччя. Держава і право франків. Держава і право Франції, Англії та Німеччини періоду. Салічне право.

Тема 4: Становлення та розвиток буржуазної держави і права. Англія та Франція. Загальна характеристика держави і права буржуазного періоду Держава і право Англії. Революція: Протекторат Кромвеля. Реставрація Стюартів. Характеристика британської конституційної монархії«Велика Французька революція». Конституція Якобінська диктатура. Переворот Наполеона. Громадянський кодекс. Законодавство Паризької комуни.

Тема 5: С***становище держави та права Німеччини в нові часи.*** Вплив Реформації на розвиток держави та права. Тридцятирічна війна (зміни у правовій та дипломатичній площині). Об'єднання Німеччини під проводом Пруссії. Отто фон Бісмарк. Зміни в міжнародному становищі держави. Передумови та причини військової агресії імперії Гогенцоллернів.

Тема 6: Держава та право в Італії та Іспанії в нові часи. «Золотий вік Іспанії». Імперія Габсбургів. Розвиток держави та права. Епоха Бурбонів. Громадянські війни в Іспанії.

Тема 7: Основні засади розвитку права та державних утворень у першій половині XX ст. Розвиток права напередодні Першої світової війни. Вплив війни на зміни державної та правової системи. Версальсько-Вашингтонська система Правове та владне поле фашистської та нацистської ідеології. Італія та Німеччина.

Тема 8: Вплив Другої Світової Війни на зміни світового права та державних утворень. Концтабори смерті (Треблінка, Собібор, сеновац та ін.). Расова та національна дискримінація Відношення до військовополонених в роки Війни. Нюрнберзький процес. Утворення ООН та зміни в правовому розвитку.

Тема 9: Розвиток держави і права країн Західної Європи в другій половині XX – на початку XXI ст. Характерні риси англійської парламентської демократії. Джерела та основні риси права Англії. Соціальне законодавство. Основні напрями державно-правового розвитку Англії у кінці XX – на початку XXI ст. Конституція Франції 1946 р. Державний лад Четвертої республіки Причини її ліквідації і прийняття Конституції 1958 р. Державний устрій П`ятої республіки. Основні напрями державно-правового розвитку Франції у кінці XX – на початку XXI ст. Держава та право ФРН та НДР. Об'єднання Німеччини. Держава та право Німеччини на початку XXI ст..

5.2. Тематика семінарських занять.

Тема 1: Держава і право Стародавньої Греції

Тема 2: Етапи розвитку держави і права Стародавнього Риму

Тема 3: Характеристика держави та права в епоху середньовіччя

Тема 4: Становлення та розвиток буржуазної держави і права. Англія та Франція

Тема 5: Становище держави та права Німеччини в нові часи

Тема 6: Держава та право в Італії та Іспанії в нові часи

Тема 7: Основні засади розвитку права та державних утворень у першій половині XX ст.

Тема 8: Вплив Другої Світової Війни на зміни світового права та державних утворень

Тема 9: Розвиток держави і права країн Західної Європи в другій половині XX – на початку XXI ст.

5.3. Організація самостійної роботи студентів.

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
	Підготовка до аудиторних занять та усіх видів контролю: - опрацювання лекційного матеріалу; - підготовка до семінарських занять;	29 7 22	Опорний конспект лекцій, конспект семінарських занять
	Опрацювання тем винесених на самостійну підготовку, в т. ч. конспектування за заданим планом	5	Опорний конспект тем
	Виконання індивідуальних завдань: - підготовка індивідуального науково-дослідного завдання (тези доповідей); - складання термінологічного словника;	16 6 10	Індивідуальне науково-дослідне завдання (тези доповідей, наукова стаття). Термінологічний словник
	Робота з Інтернет-ресурсами	2	Презентація на тему доповіді
	Написання есе, звітів, інформаційних повідомлень, редагування та переклад текстів	2	Електронний або друкований примірник виконаної роботи
	Разом	54	

Орієнтовний перелік тем для доповідей:

1. Судовий процес за Салічною Правдою.
2. Велика Хартія вільностей 1215 р. в Англії.
3. Революція 1830 р. у Франції, Хартія1830 р.
4. Революція 1848 р. у Франції. Конституція 1848 р.
5. Об`єднання Німеччини через Прусську монархію. Утворення Германської імперії.
6. Конституція Германської імперії 1871 р.
7. Злочини та покарання за Законами XII таблиць.
8. Абсолютна монархія в країнах Західної Європи.
9. Виборчі реформи 1832 р. и 1887 р. в Англії.

Тематика для написання есе:

1. Як Ви оцінюєте Нюрнберзький процес 1945-1946 рр. (час справедливості, звична робота міжнародної системи правосуддя, недостатність або надмірність покарань)?
2. Куди має зрушуватися Європа (ліберальна модель або консерватизм)?
3. Ідеї якого політичного угрупування мали найбільше значення та необхідність для Франції (фейянів, жирондистів або якобінців)?

Перелік термінів для словника:

Автаркія, античний поліс, античні держави, античне право, апела, ареопаг, аристократична республіка, аристократія, архагети, архонти, астімонахи, атімія, Афінська держава, базилевси, буле, геліея, геомори, герусія, гетера, деми, деміурги,

демократична республіка, демос, дієта, докімасія, драхма, евпатриди, еклесія, епонім, ефорат, ілоти, клер, колегія стратегів, криптії, адвокат, варвар, вексель, вербальні контракти, вердикт, вершники, весталка, ветеран, виморочне майно, декрети, делікт, децимація, диктатор, дублікат, едикти, едили, емфітевзіс, імперія, іпотека, квестори, кворум, клієнт, колони, комендація, коміції, консенсуальні контракти, патрон, пекулій, перегрини, претори, приватне право, принцепс, провінції, провокація, публічне право, реальні контракти, рескрипти, сателіт, сенат, сервітути, сине ману, суб'єкти права, суперфіцій, тріумф, форум, фрументарії, цензор, тиран, токсоти, триби, фемосфети, фети, філа, алод, архікапеллан, бенефіцій, березневі поля, васал, васалітет, вергельд, герцогство, граф, денарій, домен, ехини, капітулярії, літи, маршал, міністеріали, ордалія, пати, прекарій, пфальцграф, рахінбурги, Середньовіччя, солід, тезаурарій, феодальна держава, феодальна рента, феодальне право, : вето, відомство, журі (мале і велике), загальне право, землеволодіння, землекористування, знать, Зоряна палата, копігольдери, місдимінор, монархія, парламент, англосаксонська система права, акт, білль, бюрократизм, буржуазія, буржуазна революція, домініон, декларація, денонсація, директива, дискримінація, доктрина судового прецеденту, змагальність, колоніалізм, маніфест, мародер, метрополія, Новий час, пакти, пасивне виборче право, презумпція, презумпція невинуватості, пресвітеріани, природні права людини, революція, романо-германська (континентальна) система права, сепаратизм, синкретизм права, абсолютна монархія, бонапартизм, громадянська смерть, ебертисти, евокація, жирондисти, кодифікація, Комітет суспільного порятунку, Комітет суспільної безпеки, комуна, Конвент, кордельєри, Конституанта, республіка, санкція, Трибунал, Установчі збори, фельяни, якобінці, ліберали, мажоритарна система, мілітаризація, Народний фронт, нацистська диктатура, президентська республіка, пропорційна система, «реальний соціалізм», Рада республіки, Республіка Сало, рейхстаг, Третій Рейх, Суецька криза, неоконсерватори.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

6.1 Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять (включає, в тому числі, перевірку якості підготовки завдань, які винесені на самостійне вивчення та виконання) і має на меті перевірку рівня підготовленості студента. Формами проведення поточного контролю з дисципліни є:

1) усні опитування на семінарських заняттях;
2) участь в обговоренні питань на семінарах;
2) якість пошуку необхідної літератури тощо.

6.2. Форми і методи проміжного (модульного) контролю

Модульний контроль (МК) – процедура визначення рівня засвоєння студентом навчального матеріалу відповідної дисципліни.

Модульний контроль з дисципліни «Історія держави і права країн Західної Європи» проводиться у формі розкриття трьох теоретичних питань.

Підсумковий контроль з дисципліни «Історія держави і права країн Західної Європи» проводиться у формі заліку.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Варіант 1.

1. Афінська демократія.
2. Римське право в період принципату.
3. Громадянський кодекс Наполеона.

Варіант 2

1. Боротьба плебеїв та патриціїв в Стародавньому Римі.
2. Військово-ленне право: розкрити його особливості.

3. Якобінська диктатура (терор та антирелігійна політика).

Варіант 3

1. Держава та право у Спартанському полісі.
2. Закони 12 таблиць
3. Фашистська правова ідеологія

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
1-50	не зараховано

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	**70 балів** (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	**30 балів** (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	**35 балів** (поточний контроль)	**16 балів** (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов’язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв’язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов’язкову літературу, розв’язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не

	вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	**Максимальна кількість балів**
Термінологічний словник	5
Есе	5
Презентація	5
Індивідуальне науково-дослідне завдання	5

Оцінювання *есе* здійснюється за такими критеріями: оригінальність думки та унікальність тексту, аргументація думок, граматична та стилістичні грамотність. Критеріями оцінювання *термінологічного словника* є правильність визначень термінів та їх знання (усне опитування є обов'язковим). Оцінювання *ІНДЗ* здійснюється за такими критеріями: правильність складання та оформлення, наявність всіх компонентів у вступі, відповідність вимогам академічного письма.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Теоретичне питання (3 питання)	10 балів за кожне питання
Усього	**30 балів**

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА:

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник / В.І. Орленко, В.В. Орленко. – 4-ге вид., стер. – К., 2010. – 243 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Л.М. Бостан, С.К. Бостан. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К.: ЦУЛ, 2008. – 729 с.
3. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. — 5-е вид., доп. — К.: Атіка, 2006.
4. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; [уклад. Вдовичин І. Я.]. - Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. - 591 с
5. Шигаль, Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : курс лекцій / Д. А. Шигаль. - Х. : ФІНН, 2011. - 340 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : посібник / [Джужа О. М. та ін.]. - К. : НАВС, 2012. - 375 с
7. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2013. - 445 с

10.2. Допоміжні джерела

8. Бостан Л. М, Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004
9. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник для студ. вищих навч.закл. / Одеська національна юридична академія. — 5-е вид., перероб. І доп. — К.: Істина, 2005.
10. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / За ред О. М. Джужі. — К., 2000.
11. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія / за ред. В.Д.Гончаренко. – К.: Ін Юре, 2002. – 716 с.
12. Лещенко И.И. История государства и права зарубежных стран (рабовладельческое и феодальное государство и право): Учебное пособие; изд. 2-е, доп.— Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006.— 306 с.
13. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп - К.: Атіка, 2004.- 616 с.
14. Макарчук В. С. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.: Атіка, 2000.
15. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти]. — Харків: Право, 1999. —416 с.
16. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: Навч. посібник. — Львів: Світ, 2001. — 384 с.
17. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: Навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. — К.: Каравела, 2004.
18. Шевченко 0.0. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. Київ, "Вентурі" 1995.

19. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. — К.: Вентурі, 2-е вид. переробл. і доп. — К.: Олан, 2003.
20. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів.—К. Вентурі, 1997 р. — 308 с.
21. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1918-1945 рр.): посібник / З. А. Баран, Г. М. Кипаренко, С. П. Мовчан, М. М. Швагуляк. - Львів : Афіша, 2008. - 288 с.

10.3. Інтернет-ресурси

21. Історія держави і права зарубіжних країн. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред.професора Л. М. Маймескулова. – Харків, «Право». - 2011
22. http://uristinfo.net/istorija-gosudarstva-i-prava/267-istorija-derzhavi-i-prava-zar-krayin-majmeskulov.html
23. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб. / Л. М. Бостан, С. К. Бостан ; Запорізький юрид. ін-т. - Київ : Центр учбової. літ., 2008. - 672 с. http://subject.com.ua/pdf/124.pdf